

Ewa Koralewska
Muzeum Historii Polskiego
Ruchu Ludowego w Warszawie

Maria Biernacka. Szkic biograficzny

Maria Biernacka przyszła na świat 1 listopada 1917 r. w Potakówce (pow. jasielski), w chłopskiej rodzinie Jana i Karoliny z Przybyłów. Była najmłodszym dzieckiem wśród licznego rodzeństwa. Miała pięć siostr i dwóch braci. Franciszek prowadził gospodarstwo rolne; Stanisław wyemigrował do Kanady, gdzie pracował jako robotnik leśny. Waleria była żoną kowala Karola Wójcika, a Wiktoria, Joanna i Józefa pozostawały w domu. Bronisława, późniejsza Kaszubina, pracowała w spółdzielni. Ze względu na trudne warunki materialne (wielodzietna rodzina na 4 hektarach gruntu) Maria, po ukończeniu szkoły podstawowej w Jedliczu, pomagała rodzicom w gospodarstwie¹.

Potakówka² była wsią o dużym rozdrobieniu rolnym, ale charakteryzowała się zintensyfikowanym życiem kulturalnym i społeczno-politycznym mieszkańców. Po I wojnie światowej Polskie Stronnictwo Ludowe w Potakówce podzieliło się na dwa obozy: PSL „Lewicę” i PSL „Piaś”. W 1926 r. niektórzy działacze udzielili poparcia Józefowi Piłsudskiemu. Narastający z biegiem lat radykalizm społeczny mieszkańców wsi znalazł swe odbicie w wynikach wyborów parlamentarnych w 1928 r. – najwięcej głosów uzyskała wówczas Polska Partia Socjalistyczna, a dopiero potem ugrupowania ludowe³.

Jan Biernacki był aktywnym działaczem ludowym, zapamiętałym czytelnikiem prasy i książek. Karolina, choć jako matka obarczona wieloma obowiązkami, tworzyła w domu atmosferę miłości, ciepła i spokoju. Dzieci od wczesnych lat uczestniczyły w życiu kulturalno-oświatowym organizacji młodzieżowych działających we wsi⁴. Od 1933 r. Maria była członkiem Koła Młodzieży, które należało początkowo do Małopolskiego Związku Młodzieży Ludowej, w 1938 r. zaś przyłączyło się do Związku Młodzieży Wiejskiej RP

¹ B. Kopczyńska-Jaworska, *Nekrolog – Maria Biernacka*, „Etnografia Polska” 2007, z. 1–2, s. 235.

² Biernacka w 1962 r. wydała monografię rodzinnej miejscowości pt. *Potakówka, wieś powiatu jasielskiego 1890–1960, z badań nad współdziałaniem*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1962, ss. 236.

³ Tamże, s. 94–95.

⁴ M. Biernacka, *W kurierskiej służbie*, [w:] *W kolportażu i łączności Komendy Głównej Batalionów Chłopskich. Wspomnienia*, pod red. teje i in., Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1982, s. 184.

„Wici”⁵. Zdaniem Biernackiej działalność owego Koła w okresie międzywojennym wywarła wszechstronny wpływ na młodzież Potakówki: „Nie wszystko, co przychodziło z zewnątrz, zasługiwało na bezkrytyczną asymilację, dlatego sięgano do wartości tkwiących w kulturze wsi. Obok więc wielkiego szacunku dla książki i gazety, dla rzeczy nowych, przenoszonych z szerszego świata, podtrzymywano i pogłębiano szacunek dla ludzi starszych, którzy byli przekazicielami wartości tkwiących w tradycyjnej kulturze wsi. [...] Głównym celem działalności Koła było podnoszenie poziomu życia i kultury na wsi. [...] Dzięki postępującemu procesowi rozwoju umysłowego młodzież wiejska doszła do świadomości, że należy szukać własnych dróg i własnych rozwiązań dla spraw chłopskich”⁶.

Ruch wiciowy intensyfikował proces dojrzewania politycznego młodzieży wiejskiej. Przez różne formy działalności młode pokolenie uczyło się pracy zespołowej i wzajemnego szacunku oraz przygotowywało się do walki o godne miejsce chłopów w państwie. Z kursów prowadzonych przez Ignacego Solarza, zwanego przez wychowanków „Chrzestnym”, na uniwersytetach ludowych wychodziły kadry działaczy realizujących na wsi różnorodne prace. Po zlikwidowaniu w 1931 r. Wiejskiego Uniwersytetu Ludowego w Szycach, wspólnym wysiłkiem wiciarzy powstał nowy Wiejski Uniwersytet Orkanowy w Gaci koło Przeworska⁷.

Działalność w Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”⁸ i nauka na uniwersytetach ludowych wywarły ogromny wpływ na całe życie Marii oraz na wybór jej specjalizacji zawodowej. W 1939 r. była słuchaczką ostatniego przedwojennego kursu Uniwersytetu w Gaci (zakończył się 10 lipca 1939 r.), prowadzonego przez Ignacego i Zofię Solarzów oraz Bolesława Dejworka⁹. Uniwersytety ludowe rozbudzały w wychowankach dumę z ich chłopskiego pochodzenia, rozwijały poszanowanie godności ludzkiej, wyrozumiałość dla odmiennych poglądów, wrażliwość na krzywdę innych. Dużą wagę przywiązywano do poznawania piękna ziemi ojczystej, rodzimej kultury i obyczajów. Koła organizowały wycieczki krajoznawcze zarówno po najbliższej okolicy, jak i ciekawych regionach kraju. Wycieczki miały służyć nie tylko poznaniu Polski od strony historycznej, geograficznej i społecznej, lecz także miały integrować; służyć

⁵ O działalności potakowskiego Koła Młodzieży w latach 1925–1938 szerzej M. Biernacka, *Potakówka...*, s. 99–121.

⁶ Tamże, s. 120.

⁷ Szerzej: F. Popławski, *Polski Uniwersytet Ludowy*, Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa 1985, ss. 148.

⁸ W 1938 r. na wojewódzki zjazd „Wici”, który odbywał się w Maszkienicach koło Brzeska, Biernacka pojechała rowerem, jako uczestniczka pierwszej delegacji z powiatu jasielskiego. M. Biernacka, *W kurierskiej...*, s. 203.

⁹ Wspomnienia o Ignacym Solarzu i Uniwersytecie w Gaci Biernacka zawarła w tekście pt. *Ignacy Solarz – mój nauczyciel* w zbiorze: *Wspomnienia o Ignacym Solarzu „Chrzestnym”*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1982, oprac. Z. Mierzwińska-Szybka, s. 187–206.

tworzeniu wspólnoty, wymianie doświadczeń, wspólnej zabawie¹⁰. „Jeśli po wielu latach powróciłam w nasze polskie Bieszczady jako etnograf badający proces współczesnych przemian społeczno-kulturowych zachodzących na tych ziemiach, to jednym z głównych bodźców tych moich zainteresowań była nasza ówczesna [rozpoczęta 30 VI 1939 r. i trwająca 12 dni – przyp. E.K.] wycieczka prowadzona przez Chrzestnego Solarza”¹¹.

W 1938 r. Biernacka wstąpiła do Stronnictwa Ludowego. W ramach stypendium Związku Spółdzielni Spożywców „Społem” odbyła praktykę w spółdzielniach w Markowej i Gaci¹². Podczas kilkudniowego pobytu we Lwowie, 29 sierpnia 1939 r., wraz ze Stefanią Szychtówną, uczestniczyła w egzaminach dla uczniów korespondencyjnych kursów spółdzielczych organizowanych przez ZSS „Społem” w Warszawie. Po powrocie do Gaci odebrała list polecony z Wojewódzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” w Krakowie. Mieczysław Kabat informował, że w związku z niepewną sytuacją międzynarodową: „powierzamy Wam funkcję prezesa Zarządu Woj. Związku Młodzieży Wiejskiej w Krakowie. Prosząc o przyjęcie powyższego do wiadomości, polecamy Wam przybycie do lokalu Związku w Krakowie natychmiast po ogłoszeniu mobilizacji, celem objęcia powierzonej funkcji”¹³. Decyzją tą była zaskoczona i przejęta, ponieważ obawiała się czy będzie w stanie sprostać zadaniu. W dniu 30 sierpnia 1939 r. pożegnała „Chrzestnych” Solarzów. Wybuch wojny zatrzymał ją jednak w rodzinnej Potakówce, gdzie mieszkała do jesieni 1941 r. Korespondencyjne kursy spółdzielcze oraz ośmiomiesięczna praktyka w różnych ośrodkach spółdzielczości na Rzeszowszczyźnie umożliwiły jej podjęcie pracy zawodowej. Od grudnia 1939 r. do 1941 r. pracowała w Spółdzielni Rolniczo-Handlowej „Chłop” w Jedliczu koło Krosna¹⁴.

Na początku 1941 r. Biernacka brała udział w organizowaniu Spółdzielni Spożywców „Przedwiośnie” w Potakówce. Jesienią tegoż roku została słuchaczką rocznego kursu Szkoły Spółdzielczej dla Dorosłych w Bychawie koło Lublina, zorganizowanej i prowadzonej przez działacza ludowego i spółdzielczego Pawła Chadaję¹⁵. Wspominała później: „Zetknięcie się z tą Szkołą w latach okupacji było dla mnie prawdziwym oszołomieniem. [...] ta Szkoła tętniąca nauką, pracą, niekończącymi się dyskusjami na najbardziej ważne

¹⁰ O historii ruchu młodowiejskiego w latach 1911–1948 szerzej: *Młodzi idź! Polski ruch młodowiejski*, red. J. Gmitruk, D. Pasiak-Wąsik, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Zakład Historii Ruchu Ludowego, Warszawa 2011, ss. 312.

¹¹ M. Biernacka, *Ignacy Solarz...*, s. 202.

¹² M. Biernacka, *Z Marysią Maniakówną przez wiele lat*, [w:] *Z ludźmi ku ludziom. Wspomnienia o Marii Maniakównie*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2000, s. 245.

¹³ M. Biernacka, *W kurierskiej...*, s. 181–182.

¹⁴ Dopiero 11 XI 1939 r. Biernacka odwiedziła Solarzów w Gaci. Było to jej ostatnie spotkanie z „Chrzestnym”, który został aresztowany 15 I 1940 r. i już nigdy się nie odnalazł. Tamże, s. 182–184.

¹⁵ *Mały skrawek wolnej Polski. Szkoła Spółdzielcza dla Dorosłych Związku Spółdzielni Spożywców RP „Społem” na Lubelszczyźnie 1940–1953*, pod red. Z. Olszakowskiej-Glazer i in., Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2007, ss. 140.

tematy społeczne i polityczne, ta Szkoła rozśpiewana, organizująca podniosłe uroczystości patriotyczne i inne okolicznościowe – wydawała się być jakimś nierzeczywistym światem. Oczywiście, że nie zdawaliśmy sobie wówczas w całej pełni sprawy z tego, jak wielkie ryzyko ponoszą wychowawcy naszej Szkoły oraz użyczający nam gościny [...] ludowiec S. Kosiorek”¹⁶.

Ryc. 1. Maria Biernacka, 1940 r. (ze zbiorów MHPRL)

Podstawą życia szkolnego był samorząd, którego różnorodne formy działalności służyły wdrażaniu uczniów w życie zbiorowości. Kierownik Paweł Chadaj niestrudzenie tłumaczył i ukazywał sens inicjatyw społecznych oraz działalności zespołowej. W różnego rodzaju kółkach samokształceniowych młodzież poszerzała wiedzę zgodnie z własnymi zainteresowaniami i uzdolnieniami. Grono nauczycielskie wychowywało uczniów na przyszłych działaczy i pracowników ruchu spółdzielczego¹⁷.

Za namową nauczycielki z tejże szkoły – Hanny Chorążyny – Biernacka wyjechała 2 lipca 1942 r. do Warszawy, gdzie włączyła się w działalność konspiracyjną Stronnictwa Ludowego „Roch”. Pracę w łączności i kolportażu Komendy Głównej Batalionów Chłopskich podjęła bez wahania. Zamieszkała w pokoju na ulicy Zajęcej 12 w mieszkaniu Marii Danielewiczowej¹⁸. Pod pseudonimem „Marysia” została łączniczką i kolporterką prasy konspiracyjnej. Służba była trudna i wymagająca wielkiej odwagi. Bardzo szybko Biernacka zorientowała się, że siłą kolporterskiego zespołu było przede wszystkim zaufanie oraz szczerłość: „Atmosferę taką wносиły kolejno przeze mnie poznawane warszawskie koleżanki – Weronka Dzierżkówna, Henryczka Kamińska, Marysia Żelechowska, Michasia Munkiewiczowa, Stasia Stefańska. [...] Walizki

¹⁶ Tamże, s. 98–99.

¹⁷ Tamże, s. 99.

¹⁸ M. Biernacka, *W kurierskiej...*, s. 186.

z prasą zawoziły na dworzec łączniczki i kolporterki, ale jeździły z nimi także w razie potrzeby nasze »szefowe«¹⁹.

Biernacka odbywała niebezpieczne podróże, by dostarczać prasę do ośrodków wojewódzkich na obszarze Generalnej Guberni oraz powiatowych w województwie warszawskim. Obsługiwała najczęściej szlak łódzki, z Warszawy do stacji kolejowej Płytcia w skierniewickim²⁰, a także trasę z Warszawy do Kielc²¹. Kolportowała prasę m.in. do punktów kontaktowych w Buchałowicach koło Puław, Klementowicach, Motyczu i księgarni prowadzonej przez Stanisława Jędraka „Stasia” w Lublinie²². Często kontaktowała się z szefem łączności i kolportażu w okręgu lubelskim Julianem Chabrossem²³. Także w Lublinie regularnie bywała u siostry Bronisławy Kaszubowej, w domu której mieszkał pod zmienionym nazwiskiem Józef Ciota, działacz ZMW RP „Wici”, członek trójki politycznej „Rocha” w okręgu lubelskim. Znajdowali tam również wsparcie: Julian Chabros, Józef Reszta, Julia Gruchalanka, Anna Gadzalanka, Hanna Chorążyna, Genowefa Osiejowa, Zofia Podkowianka²⁴. Ta ostatnia wprowadziła ją w środowisko kieleckie, dzięki czemu Biernacka poznała wicarzy i ludowców oraz konspiratorów BCh: Stanisława Kwietnia, Mieczysława Orła, Stanisława Jagiełłę, Czesława Ponieckiego, a także Barbarę Machałową i Władysława Kwietnia²⁵.

Biernacka jeździła również z Warszawy na Rzeszowszczyznę. Zofia Solarzowa wspominała: „Marysia stała się dla mnie symbolem wszystkiego, co w ludziach jest mądre, dobre i mocne. [...] wpadała do nas, do Korniaktowa, zawsze na kilka godzin tylko, bo spieszyła gdzieś, do jakiegoś punktu spotkań, obciążona prasą i poleceniami dużej wagi. Nie mogłam się pogodzić z tym, że czasem szła w nocy, w czasie ulewy, przemoczona i zmarznięta”²⁶.

W samej stolicy poza kolportażem prasy należało też przekazywać listy, rozkazy, informacje dotyczące działalności SL „Roch”, BCh i Ludowego Związku Kobiet. Doświadczone w służbie łączniczki prznosiły np. książki z różnych punktów bibliotecznych i księgarni, by skompletować z nich biblioteczki wymienne, które trafiały później do terenowych placówek dla młodzieży wiejskiej z BCh i LZK²⁷. Maria Biernacka wraz z Anielą Siemieniakówną przygotowywała i rozprowadzała zestawy do biblioteczek w terenie (po woj.

¹⁹ Tamże, s. 188.

²⁰ K. Przybysz, *Konspiracyjny ruch ludowy na Mazowszu 1939–1945*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1977, s. 183.

²¹ J. Gmitruk, *Ku zwycięstwu. Konspiracyjny ruch ludowy na Kielecczyźnie 1939–1945*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2003, s. 128.

²² M. Biernacka, *W kurierskiej...*, s. 192.

²³ O Julianie Chabrosie szerzej: M. Wojtas, *Słownik biograficzny żołnierzy Batalionów Chłopskich, IV Okręg Lublin*, Stowarzyszenie Byłych Żołnierzy Batalionów Chłopskich, Lublin 1998, s. 88.

²⁴ M. Biernacka, *W kurierskiej...*, s. 214.

²⁵ Tamże, s. 203.

²⁶ Z. Solarzowa, *Mój pamiętnik*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1973, s. 378.

²⁷ M. Biernacka, *W kurierskiej...*, s. 194.

warszawskim krążyło od powiatu do powiatu 20 takich kompletów)²⁸. Zajmowała się też przekazywaniem rozkazów i listów oraz wymianą prasy pomiędzy ugrupowaniami konspiracyjnymi. Sporadycznie zdarzał się też transport aparatów radiowych lub ich części, przenoszenie broni i amunicji, a w 1942 r. przetrzymanie broni na teren walczącej Zamojszczyzny²⁹. W listopadzie 1943 r., po wpadce i aresztowaniach konspiratorów w Warszawie, z opieczętowanego już przez gestapo mieszkania Zofii Krukowskiej-Waślawikowej (przy ul. Wiktorskiej 3), Maria wydobyla części radiostacji SL „Roch”³⁰.

W grudniu 1942 r. Biernacka pojechała na święta Bożego Narodzenia do rodziny w Potakówce. Powrót do stolicy okazał się niezwykle dramatyczny. Wyruszyła w drogę 6 stycznia 1943 r. Następnego dnia wczesnym rankiem na stacji w Radomiu pociąg został otoczony przez niemieckich żandarmów. Biernacka trafiła do grupy osób skierowanych do Niemiec. Kolejnego dnia na peronie spotkała Narcyza Wiatra³¹ – komendanta Batalionów Chłopskich na okręg krakowsko-śląski. Obydwoje trafili do pociągu towarowego, który ruszył w kierunku Kielc. Tam Wiatr został zwolniony, a transport skierowano do Częstochowy. Po nocy spędzonej w zapluskwionych barakach: „Nadeszła decydująca chwila. Idziemy do łaźni konwojowane przez żandarmów niemieckich. Staram się trzymać końca pochodu, bo wydaje mi się, że tylko z tej pozycji jest możliwe oderwanie się i ucieczka. [...] odskakuję od kolumny i dołączam do zwykłych przechodniów skręcających w boczną ulicę. Nie oglądam się, w napięciu czekam, czy nie podniesie się krzyk lub nie padnie strzał. Jest jednak spokojnie, słyszę tylko przyciszonym głosem wypowiedane słowa: »Uciekła, uciekła«. Po chwili zaczęły mi drżeć kolana, wstałam więc do najbliższej budki na ziołową herbatę i dopiero tam uspokoiłam się na tyle, żeby pozbierać myśli. Przeczekałam trochę, następnie udałam się na dworzec i najbliższym pociągiem odjechałam do Warszawy”³².

Dla ludowej konspiracji istotne znaczenie miała jedność ideowa i organizacyjna wypracowana w latach II RP. Wojna i okupacja były sprawdzianem patriotyzmu i zdolności organizacyjnych ruchu ludowego. Postawa działaczy przedwojennego ruchu młodowiejskiego dowiodła, że wysiłek politycznych organizacji chłopskich nie poszedł na marne. Większość uczestników pracy konspiracyjnej w Batalionach Chłopskich i Ludowym Związku Kobiet знаło się jeszcze z przedwojennej działalności w ZMW „Wici”, uniwersytetach ludowych oraz szkołach rolniczych. Mieli do siebie zaufanie, czuli się odpowiedzialni za los swych organizacji i wierzyli mocno w słuszność sprawy, o którą walczyli:

²⁸ B. Matusowa, *Na partyzancki poszły bój... 1939–1945*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1968, s. 352.

²⁹ M. Biernacka, *W kurierskiej...*, s. 196.

³⁰ Tamże, s. 198–199.

³¹ M. Wojtas, *Słownik biograficzny żołnierzy Batalionów Chłopskich*, t. V, Wydawnictwo Drukarnia bestprint s.c., Lublin 2009, s. 665–666.

³² M. Biernacka, *W kurierskiej...*, s. 206–209.

„nie zdarzały się wśród niej prawie wcale tak zwane »wyspy«, ani nawet indywidualne załamania”³³.

Młode pokolenie chłopów włączyło się w działalność konspiracyjną prawie wszystkich tajnych struktur partyjnych i organizacji wojskowych w okupowanej Polsce. Biernacka była nie tylko łączniczką i kolporterką KG BCh, lecz także współorganizatorką i działaczką Ludowego Związku Kobiet³⁴. Kierownictwo LZK na woj. warszawskie powołano dopiero wiosną 1943 r.³⁵. Pod koniec tegoż roku Biernacka została inspektorką na okręg warszawski³⁶. Uczestniczyła w pracach organizacyjnych i szkoleniowo-sanitarnych, a jej głównym zadaniem było nawiązywanie kontaktów z działaczkami ludowymi w poszczególnych powiatach, m.in. spotykała się z Wiktorią Dzierżkową, która należała do powiatowego kierownictwa LZK w Łowiczu³⁷. Zdobyciwała i kompletowała leki do apteczek oraz materiały medyczne i opatrunkowe, które okręgowe inspektorki LZK rozprowadzały później w terenie. Dostarczała, głównie przy okazji świąt, paczki żywnościowe dla działaczy ruchu ludowego, którzy albo przebywali w więzieniach, albo żyli w niedostatku. Zajmowała się także sprawami czytelnictwa. Rozprowadzała w terenie pismo dla kobiet „Żywią”³⁸, teksty wykładów kursów korespondencyjnych prowadzonych przez LZK – tzw. Listowej Uczelni Kobiecty³⁹.

Mimo czynnego zaangażowania w prace konspiracyjne Biernacka znajdowała również czas na naukę. W latach 1943–1944 studiowała na tajnych kompletach Wolnej Wszechnicy Polskiej⁴⁰ w Warszawie. Organizatorem ich była

³³ M. Biernacka, *Związki przyjaźni*, [w:] *Wspomnienia o Wiktorii Dzierżkowej (1885–1961)*, pod red. tejże i in., Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1977, s. 181.

³⁴ Ludowy Związek Kobiet – konspiracyjna organizacja ruchu ludowego, powstała w lutym 1942 r., zajmująca się obsługiwaniem konspiracyjnej sieci łączności, kolportażem wydawnictw Centralnego Kierownictwa Ruchu Ludowego „Roch” i Batalionów Chłopskich oraz opieką na rodzinami pomordowanych i więzionych przez Niemców. Szerzej: H. Chorążyna, *Zarys działalności Ludowego Związku Kobiet (1942–1945)*, [w:] *Służba Polek na frontach II wojny światowej. Materiały z sesji popularnonaukowej w Toruniu w dniach 16–17 listopada 1996 roku*, pod red. E. Zawackiej, cz. 2: *Referaty i komunikaty*, Fundacja „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej”, Toruń 1998, s. 209–215.

³⁵ O powstaniu oraz strukturze organizacyjno-terytorialnej Ludowego Związku Kobiet i Zielonego Krzyża na Mazowszu szerzej: K. Przybysz, *Konspiracyjny ruch...*, s. 121–127.

³⁶ M. Biernacka, *W kurierskiej...*, s. 224.

³⁷ M. Biernacka, *Związki przyjaźni...*, s. 181.

³⁸ „Żywią” – centralny organ LZK, którego redaktorką była Weronika Tropaczyńska-Ogarkowa, od VII 1942 do XII 1944 r. wyszły 22 numery, [w:] *Twierdzą nam będzie każdy próg. Kobiety ruchu ludowego w walce z hitlerowskim okupantem. Sylwetki, wspomnienia, artykuły*, wybór i oprac. M. Jędrzejec, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1987, s. 559.

³⁹ Listowa Uczelnia Kobiecty – forma korespondencyjnego kształcenia członkiń LZK. Szerzej: B. Matusowa, *dz. cyt.*, s. 352–360.

⁴⁰ Wolna Wszechnica Polska rozpoczęła zorganizowaną tajną naukę w styczniu 1942 r. i skupiała na swych studiach głównie młodzież pochodzenia chłopskiego. Szerzej: S. Konarski, *Szkolnictwo wyższe*, [w:] *Walka o oświatę, naukę i kulturę w latach okupacji*,

Helena Brodowska, późniejsza profesor historii w Uniwersytecie Łódzkim⁴¹. Sekcją pedagogiczną kierowała profesor Helena Radlińska, ukrywająca się u sióstr urszulanek przy ulicy Gęsiej 1. Słuchaczami była głównie młodzież działająca w ruchu oporu, której tryb życia nie pozwalał na regularne zajęcia w ciągu roku akademickiego. Wykłady odbywały się raz w miesiącu, przez cały tydzień i trwały od rana do wieczora, w różnych punktach miasta. W zespole Biernackiej byli m.in.: Regina Kubalska-Kociowa, Aurelia Wierzchoń-Mioduchowska, Franciszek Duczek, Zofia Hofmanówna, Czesława Janiżanka, Maria Żelechowska-Wyrzykowska. Wykładowcami byli profesorowie: Helena Radlińska (dzieje oświaty), Natalia Gąsiorowska (historia), Maria Librachowa (psychologia wychowania), Sergiusz Hessen (pedagogika), Kazimiera Zawistowicz-Adamska (kultura ludowa oraz ziemie polskie w ich zróżnicowaniu regionalnym i etnicznym), a także Zofia Żarnecka i Piotr Typiak⁴².

W połowie lipca 1944 r. Biernacka wyjechała na urlop w rodzinne strony. Działania wojenne sprawiły, że znalazła się w obszarze przyfrontowym. Sytuacja ta trwała do stycznia 1945 r. Nawiązała wówczas kontakty z działaczami BCh i LZK w obwodzie jasielskim i podjęła z nimi współpracę. W Potakówce mieściła się siedziba komendanta powiatowego BCh Stefana Orlicza oraz przewodniczącego trójki powiatowej SL „Roch” Leopolda Bierowca, a także redakcji terenowego pisemka „Chłopska Droga”. Z nasłuchu radiowego organizowanego przez BCh dowiedziała się o wybuchu i przebiegu powstania warszawskiego⁴³.

Wiosną 1945 r. Maria prowadziła wykłady na kursie dla opiekunek dziecińców wiejskich, zorganizowanym przez LZK w Handzlówce koło Łañcuta⁴⁴. Zofia Solarzowa wspominała później: „Wreszcie spełniło się moje marzenie i przyjechała do pracy z nami Marysia Biernacka, najlepsza towarzyszką dziewcząt, mądry, prosty i prawy człowiek, pełna wdzięku i dobroci kobieta. Do niej należały zagadnienia społeczne i historia. Szczególnie dużo serca wkładała w wykłady o spółdzielczości”⁴⁵.

W lipcu 1945 r. Biernacka wraz z rodziną Zofii Solarzowej przeniosła się do Łodzi, a następnie do Brusu. Współpracowała z „Chrzestną” i Adolfem Olechnowiczem przy organizowaniu Uniwersytetu Ludowego Teatralnego, a potem prowadziła także niektóre zajęcia na tamtejszych kursach⁴⁶. „Wykłady koleżanki Marysi Biernackiej o spółdzielczości, historii, i o tym wszystkim, co uczenie można nazwać socjologią, a także kulturą ludową, wiązały młodzież

1939–1944: materiały z terenu m.st. Warszawy i woj. warszawskiego, S. Dobraniecki i in., Nasza Księgarnia, Warszawa 1967, s. 300–301.

⁴¹ O Wolnej Wszechnicy Polskiej i jej warszawskich studentach szerzej: H. Brodowska-Kubicz, *Z chłopskiej łąki. Wspomnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1994, s. 125–144.

⁴² M. Biernacka, *W kurierskiej...*, s. 215–217.

⁴³ Tamże, s. 225.

⁴⁴ M. Biernacka, *Z Marysią Maniakówną...*, s. 248.

⁴⁵ Z. Solarzowa, *dz. cyt.*, s. 387.

⁴⁶ M. Biernacka, *Z Marysią Maniakówną...*, s. 248.

naszą ze środowiskiem wiejskim, z wielką rodziną spółdzielczą i ludową”⁴⁷ – oceniła jej wykłady w Brusie Solarzowa. W latach 1949–1950 odbył się tam ostatni kurs ULT, który swym zasięgiem obejmował pogranicze dwóch środowisk: wsie regionu łódzkiego o żywej jeszcze kulturze tradycyjnej oraz robotnicze miasto Łódź⁴⁸.

Ryc. 2. Maria Biernacka, 1946 r. (ze zbiorów MHPRL)

Po zakończeniu wojny Biernacka opuściła BCh w stopniu kapitana, w Wojsku Polskim awansowana została do stopnia majora. Podjęła studia etnograficzne na Uniwersytecie Łódzkim pod kierunkiem profesor Kazimiery Zawistowskiej-Adamskiej, uzasadniając swój wybór „myślą o przyszłej pracy w żywiolowo rozwijających się uniwersytetach ludowych”⁴⁹. Podczas studiów przez rok praktykowała w łódzkim Muzeum Etnograficznym. Uczestniczyła w badaniach muzealnych w Opoczyńskim. Przez dwa lata otrzymywała stypendium magisterskie Wydziału Krajowego Ministerstwa Oświaty. Jako studentka brała udział w zespołowych badaniach nad współdziałaniem i pomocą gospodarczą oraz flisem w Kamieńczyku nad Bugiem. Razem z Aurelią Wierchoń prowadziła badania nad pomocą wzajemną w Krempachach na Spiszu i w Brzozówce na Podlasiu⁵⁰.

Studia ukończyła 14 kwietnia 1950 r., a ich pokłosiem była praca o *Współdziałaniu gromadzkim we wsi Potakówka pow. jasielskiego od końca XIX w. do chwili bieżącej*. Po uzyskaniu magisterium przez rok pracowała jako asystentka w Zakładzie Etnografii Uniwersytetu Łódzkiego⁵¹.

Po likwidacji kierunku studiów na UŁ przeniosła się w 1951 r. do Warszawy i podjęła pracę w Centralnym Związku Spółdzielczym, w dziale społeczno-

⁴⁷ Z. Solarzowa, *dz. cyt.*, s. 387.

⁴⁸ M. Biernacka, *Z Marysią Maniakówną...*, s. 249.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ B. Kopczyńska-Jaworska, *dz. cyt.*, s. 236.

⁵¹ M. Biernacka, *Z Marysią Maniakówną...*, s. 249.

samorządowym⁵². Nadal działała w młodzieżowym ruchu ludowym. Była członkiem ZMW RP „Wici”, a później Akademickiego Związku Młodzieży Polskiej w Łodzi, któremu przewodniczył wówczas prof. Stefan Ignar⁵³. Biernacka współpracowała z nim jako prezesem Funduszu Stypendialnego im. Macieja Rataja, a od 1952 r. była także członkiem Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego.

W 1954 r. podjęła pracę w nowo powstałym Instytucie Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk. Została tam do emerytury, czyli do końca marca 1988 r., zajmując się pracą naukowo-badawczą i dydaktyczną⁵⁴. W latach 1977–1988 była kierownikiem Zakładu Etnografii Polski⁵⁵.

Ryc. 3. Maria Biernacka, 1958 r. (ze zbiorów MHPRL)

W 1963 r. uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie etnografii na podstawie rozprawy o wsiach drobnoszlacheckich na Mazowszu i Podlasiu⁵⁶. Przeprowadziła badania w 53 wsiach szlacheckich, chłopskich i mieszanych na Podlasiu i wschodnim Mazowszu. Wykorzystała także prace

⁵² Tamże.

⁵³ Szerzej: J. Gmitruk, *Zjednoczone Stronnictwo Ludowe 1949–1989*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Zakład Historii Ruchu Ludowego, Warszawa 2004, s. 123–125.

⁵⁴ M. Biernacka, *Z Marysią Maniakówną...*, s. 249.

⁵⁵ B. Koczyńska-Jaworska, *dz. cyt.*, s. 236–237.

⁵⁶ M. Biernacka, *Wsie drobnoszlacheckie na Mazowszu i Podlasiu. Tradycje historyczne a współczesne przemiany*, Instytut Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966, ss. 248 + mapa.

historyków, ekonomistów, socjologów, relacje korespondentów, reporterów i działaczy z XIX i XX w., dotyczące szlachty na tym obszarze. Powstała praca etnograficzno-historyczna stanowiąca cenne źródło dla kolejnych pokoleń badaczy i historyków regionalnych⁵⁷.

W 1974 r. Biernacka habilitowała się w zakresie etnografii Polski, przedstawiając pracę *Kształtowanie nowej społeczności wiejskiej w Bieszczadach*⁵⁸. Głównym obiektem analizy była rodzina na tle społeczności wiejskiej, a podstawowym problemem badawczym proces adaptacji oraz integracji społecznej i kulturowej w wiejskich społecznościach bieszczadzkich.

W 1985 r. uzyskała stopień naukowy profesora zwyczajnego na podstawie publikacji *Oświata w rozwoju kulturowym polskiej wsi*⁵⁹. Przedmiotem badań było ukazanie roli oświaty w rozwoju społeczno-kulturowym polskiej wsi. Autorka przedstawiła proces w czterech etapach historycznych: przełom wieku XIX i XX, dwudziestolecie międzywojenne, lata II wojny światowej i okres Polski Ludowej. Dokonała analizy działalności kulturalno-oświatowej w trzech wybranych regionach: przeworskim, radzyńskim i toruńskim (Gać k. Przeworska, Turów k. Radzymina, Radoszki k. Brodnicy). Opierając się na materiałach źródłowych, ukazała funkcję oświaty w budzeniu dążeń niepodległościowych, utrwalaniu świadomości narodowej, w powstawaniu niezależnych chłopskich organizacji politycznych, gospodarczych i młodzieżowych oraz w zakładaniu pierwszych spółdzielni.

Zainteresowania naukowe Marii Biernackiej koncentrowały się wokół problematyki społeczno-kulturowych przeobrażeń polskiej wsi od końca XIX w., z uwzględnieniem uwarunkowań historycznych, gospodarczych, etnicznych i regionalnych. Wiodącymi tematami były zagadnienia: tradycji i przemian współdziałania wiejskiego (wieś Potakówka⁶⁰), wpływu zajęć pozarolniczych na życie wsi (flisactwo⁶¹, gospodarka hodowlano-pasterska⁶²), zróżnicowań społeczno-kulturowych uwarunkowanych historycznie (badania wsi drobno-szlacheckich⁶³), procesów adaptacyjno-integracyjnych w nowo zasiedlonych

⁵⁷ Recenzję *Wsi drobno-szlacheckich...* opublikował J. Wiśniewski w „Roczniku Mazowieckim”, t. II, 1969, s. 400–408.

⁵⁸ Badaniami terenowymi na temat powojennych przeobrażeń społeczno-kulturowych objęto około 70 miejscowości w regionie. Uwzględniono przede wszystkim badanie ludności pochodzenia: ukraińskiego z grupy etnograficznej Łemków, Bojków i Dolinian, polskiego oraz mieszanego polsko-ukraińskiego. M. Biernacka, *Kształtowanie się nowej społeczności wiejskiej w Bieszczadach, Studium etnograficzne, wyniki badań z lat 1963–72*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1974, ss. 211.

⁵⁹ M. Biernacka, *Oświata w rozwoju kulturowym polskiej wsi*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1984, ss. 208.

⁶⁰ M. Biernacka, *Potakówka...*

⁶¹ M. Biernacka, *Kamieńczyk nad Bugiem – osada flisacka (od końca wieku XIX do połowy XX w.)*, „Etnografia Polska” 1989, z. 2, s. 364–366.

⁶² M. Biernacka, *Gospodarka hodowlano-pasterska w Puszczy Zielonej od końca XIX w. do lat pięćdziesiątych XX w.*, „Etnografia Polska” 1968, s. 241–246.

⁶³ M. Biernacka, *Wsie drobno-szlacheckie...*

regionach (Bieszczady⁶⁴), roli oświaty w przemianach społeczno-kulturowych polskiej wsi⁶⁵. Zagadnienie więzi społecznych w środowisku rodzinnym i wioskowym podjęta w prowadzonych w latach 1966–1970 badaniach porównawczych we wsi bułgarskiej Gramada⁶⁶. Zakład Etnografii IHKM PAN w latach 1980–1986 przeprowadził badania terenowe na temat więzi społecznych wsi na obszarze środkowego i północno-wschodniego Mazowsza oraz Podlasia, a także w niektórych miejscowościach południowej Polski⁶⁷.

Efektom prac z badań terenowych prowadzonych indywidualnie lub w zespołach badawczych pozostały opracowania zbiorowe: *Studia i materiały do historii kultury wsi Polskiej XIX i XX w., Kurpie – Puszcza Zielona czy Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*⁶⁸. Biernacka odbyła wyprawy naukowe do Bułgarii, Czechosłowacji, Rumunii oraz ZSRR. W ramach prac Międzynarodowego Komitetu do Badań nad Współczesnością (krajów socjalistycznych) oraz Międzynarodowej Komisji do Badania Kultury Ludowej Karpat i Bałkanów brała udział w licznych posiedzeniach i seminariach naukowych tych zespołów⁶⁹.

Dorobek naukowy Marii Biernackiej to około 120 pozycji bibliograficznych. Liczne opracowania i artykuły zamieszczane były w fachowych wydawnictwach zbiorowych oraz czasopismach. Uczestniczyła także w komitetach opracowań wspomnieniowych dotyczących wybitnych postaci ruchu ludowego: Wiktorii Dzierżkowej⁷⁰, Jędrzeja Cierniaka⁷¹, Ignacego Solarza⁷², Marii Maniakówny⁷³, Julii Gruchalanki-Resztakowej⁷⁴. Wchodziła w skład zespołu redak-

⁶⁴ M. Biernacka, *Kształtowanie się nowej...*, ss. 211.

⁶⁵ M. Biernacka, *Oświata a społeczno-kulturowe przemiany tradycyjnej społeczności wiejskiej od końca XIX wieku do odzyskania niepodległości*, „Etnografia Polska” 1982, z. 2, s. 129–179; teże, *Oświata a społeczno-kulturowe przeobrażenia wsi w okresie międzywojennym (na przykładzie wybranej społeczności)*, „Etnografia Polska” 1983, z. 1, s. 111–138; teże, *Oświata a społeczno-kulturowe przeobrażenia wsi w latach ostatniej wojny i w okresie powojennym*, „Etnografia Polska” 1983, z. 2, s. 103–130; teże, *Oświata dorosłych jako czynnik przeobrażeń kulturowych polskiej wsi w okresie międzywojennym*, „Etnografia Polska” 1991, z. 2, s. 79–92; teże, *Oświata w rozwoju...*

⁶⁶ M. Biernacka, *Rodzina na tle społeczności lokalnej bułgarskiej wsi Gramada*, „Etnografia Polska” 1971, z. 1, s. 41–88.

⁶⁷ M. Biernacka, *Kulturowe przejawy więzi w społecznościach wiejskich*, „Etnografia Polska” 1988, z. 1, s. 223–242.

⁶⁸ *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*, t. 1, red. M. Biernacka i in., Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, ss. 589 oraz *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*, t. 2, red. M. Biernacka i in., Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1981.

⁶⁹ B. Kopczyńska-Jaworska, *dz. cyt.*, s. 237.

⁷⁰ *Wspomnienia o Wiktorii Dzierżkowej...*, ss. 284.

⁷¹ *Wspomnienia o Jędrzeju Cierniaku*, wybór i oprac. Z. Mazurowa i L. Wyszomirska, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1982, ss. 310.

⁷² *Wspomnienia o Ignacym Solarzu...*, ss. 426.

⁷³ *Z ludźmi ku ludziom...*, ss. 293.

⁷⁴ M. Biernacka, *Julia Gruchalanka-Resztakowa „Hanka”*, [w:] *Twierdzą nam będzie...*, s. 268–274.

cyjnego *Księgi poległych i pomordowanych żołnierzy Batalionów Chłopskich 1939–1945*⁷⁵.

Maria Biernacka była członkiem Rady Naukowej Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk, należała do Prezydium Komitetu Nauk Etnologicznych PAN. Prowadziła wykłady na Międzyuczelnianych Obozach Etnograficznych, recenzowała prace doktorskie, habilitacyjne oraz sporządzała liczne recenzje wydawnicze⁷⁶.

Aktywność naukową łączyła z wielkim zaangażowaniem w działalność ruchu ludowego. Uczestniczyła w inicjatywach dokumentujących i upamiętniających jego historię z czasów konspiracji. W latach dziewięćdziesiątych XX w. współorganizowała Ogólnopolski Związek Żołnierzy Batalionów Chłopskich i była aktywnym członkiem jego Zarządu Głównego. Opracowywała dokumentację dotyczącą historii BCh i LZK oraz biogramy ich działaczy. Uczestniczyła w życiu naukowym Zakładu Historii Ruchu Ludowego i Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego; przez kilka lat była przewodniczącą Towarzystwa Przyjaciół Muzeum⁷⁷.

Mimo ponad półwiecza spędzonego w stolicy Biernacka pozostawała w stałym kontakcie z łódzkim środowiskiem etnograficznym. Z prof. Zawistowicz-Adamską łączyła ją przyjaźń jeszcze z czasów tajnych kompletów WWP. Znajomość utrzymywała z prof. Anną Kutrzebą-Pojnarową, której mąż Marian pochodził z podkarpackiej wsi⁷⁸. Profesor Uniwersytetu Łódzkiego, Bronisława Kopczyńska-Jaworska wspomina: „Zawsze życzliwa, umiejąca okazać swe zainteresowanie cudzymi sprawami, służąca mądrą i wyważoną radą, przez długie lata była istotną dla nas częścią naszego etnograficznego środowiska. Niestrudzona w terenie, z uwagą obserwująca badane środowisko, z cichym poczuciem humoru brała niezwykle aktywny udział w trudach terenowych [...]. Znająca doskonale i rozumiejąca wieś polską, była niezastąpionym ekspertem w dyskusjach etnograficznych”⁷⁹.

Od czasu przeprowadzki do Warszawy poszerzał się jej krąg znajomych ludowców i wiciarzy, z których wiele poznała jeszcze w Gaci, m.in. swą przyjaciółkę i wieloletnią współlokatorkę Marię Maniakównę⁸⁰. W stolicy zamieszkała również Zofia Solarzowa, a jej dom przy Krakowskim Przedmieściu stał się jednym z głównych ośrodków skupiających nie tylko wychowanków Uniwersytetów Ludowych w Szycach, Gaci i w Brusie, lecz także wiciarzy i ludowców z całej Polski⁸¹.

⁷⁵ *Księga poległych i pomordowanych żołnierzy Batalionów Chłopskich 1939–1945*, red. zespół, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 1995, ss. 444.

⁷⁶ B. Kopczyńska-Jaworska, *dz. cyt.*, s. 237.

⁷⁷ D. Pasiak-Wąsik, *Biernacka Maria (1917–2007)*, [w:] *Sylwetki Kobiet-Żołnierzy (III)*, pod red. S. Grochowiny i D. Kromp, Fundacja General Elżbiety Zawackiej, Toruń 2012, s. 28.

⁷⁸ M. Biernacka, *Z Marysią Maniakówną...*, s. 265.

⁷⁹ B. Kopczyńska-Jaworska, *dz. cyt.*, s. 238.

⁸⁰ M. Biernacka, *Z Marysią Maniakówną...*, s. 245.

⁸¹ Tamże, s. 250.

Zofia Solarzowa wspominała: „Marysie – Maniakówna i Biernacka – były mi osobiście bliskie, znałam ich siłę moralną, skromność i wrażliwość”⁸² i poświęciła im utwór zatytułowany *Marysiom: Maniakównie i Biernackiej*⁸³.

„Żeby zebrać, żeby zgarnąć
Jak dojrzałe w polu ziarno
Najpiękniejszy, najplenniejszy
Owoc naszych twórczych lat.
    Żeby w słońcu i z piosenką
    Sięgnąć po ten owoc ręką
    I wam rzucić – i wam złożyć
    Jak zerwany rankiem kwiat.
Żeby znaleźć takie słowo
I wyrazić prostą mową
To, co wielkie a najprostsze:
Całą waszych czynów treść.
    Znaleźć godny kształt tej treści
    I w tym kształcie żeby zmieścić
    Tak jak miód w kielichu kwiatka:
    Miłość. Przyjaźń. I cześć”.

Niezwykła była przyjaźń obydwu Marii. W 1958 r. marszałek Sejmu Czesław Wycech⁸⁴, zaprzyjaźniony z Marią Maniakówną, znający także Biernacką z pracy w Centralnym Związku Spółdzielczym, zaproponował im pomoc przy uzyskaniu mieszkania. Jeszcze w tym samym roku otrzymały jako współlokatorki trzypokojowy lokal przy ul. Nabelaka (późniejszej Gagarina). Przez wiele lat dzieliły trudy życia oraz pracy społecznikowskiej na rzecz ludowców. Stworzyły dom dla osieroconych Marysi i Józia Kaszubów, których ojciec zginął w czerwcu 1944 r. w więzieniu na Zamku w Lublinie, a matka, Bronisława z Biernackich, zmarła nagle w 1957 r.⁸⁵

„[...] przez nasz wspólny dom »przepływało« wiele osób nam bliskich i serdecznych, zarówno ze środowiska warszawskiego, jak i z różnych stron Polski. Byli wśród nich wciarze, ludowcy, bechowcy, przyjaciele z pracy i członkowie naszych rodzin. Kiedy już przestałyśmy wyjeżdżać na ważniejsze święta do naszych rodzinnych domów, spędzałyśmy je u siebie z naszymi warszawskimi rodzinami i przyjaciółmi. W składzie stałych świątecznych gości była niezmiennie »Chrzestna« Zofia Solarzowa, moja koleżanka ze studiów Marylka Mioduchowska z synem Jasiem, [...] moja siostra Józefa Biernacka. Bywali też prawie zawsze Jerzy Górszczyk i Leon Lutyk”⁸⁶.

⁸² Z. Solarzowa, *dz. cyt.*, s. 378.

⁸³ Tamże, s. 445.

⁸⁴ J. Gmitruk, E. Marcinkowska, *Czesław Wycech 1899–1977*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2003, ss. 31.

⁸⁵ M. Biernacka, *Z Marysią Maniakówną...*, s. 256.

⁸⁶ Tamże, s. 263.

W sąsiedztwie mieszkała też rodzina Tadeusza Kwasa – wiciarza, ludowca, spółdzielcy, związanego z Kielecczyną. W bliskich stosunkach pozostawały z Juliuszem Poniatowskim – ojcem Barbary Poniatowskiej, łączniczki władz centralnych „Rocha” i BCh, która zginęła w pierwszych dniach powstania warszawskiego⁸⁷.

Podczas choroby Maniakówny Biernacka opiekowała się nią z wielkim poświęceniem. Po śmierci przyjaciółki była inicjatorką, współautorką i współredaktorką książki poświęconej jej pamięci⁸⁸.

Maria Biernacka była osobą niezwykle sumienną, odpowiedzialną i pracowitą, zwracała uwagę na potrzebę ustawicznego kształcenia i samodoskonalenia. Za działalność konspiracyjną podczas II wojny światowej, jako major Wojska Polskiego, otrzymała: Krzyż Partyzancki, Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami, Krzyż Walecznych, Krzyż Grunwaldu oraz Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski⁸⁹.

Profesor Biernacka zmarła 14 kwietnia 2007 r. Dziesięć dni później pochowana została w Alei Zasłużonych Żołnierzy Batalionów Chłopskich na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Spoczęła w grobie razem z Marią Maniakówną, obok innych działaczek i działaczy ruchu ludowego. W uroczystym pogrzebie wojskowym uczestniczyły setki osób, którym służyła radą i pomocą. Zmarłą pożegnali: prezes Ogólnopolskiego Związku Żołnierzy Batalionów Chłopskich Stanisław Ozonek, honorowy prezes OZŻBCh Stanisław Laskowski i przewodniczący Rady Naczelnej PSL Jarosław Kalinowski⁹⁰. Jednym z głównych organizatorów pogrzebu było Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego.

Profesor Maria Biernacka należała do najwybitniejszych postaci wywodzących się z przedwojennego pokolenia działaczy „Wici”. Wychowała się na podkarpackiej wsi o silnych tradycjach ruchu ludowego i młodzieżowego. Z domu wyniosła przywiązanie do chłopskich korzeni i wolę społecznikowskiego działania. Była gorącą patriotką, osobą szeroko znaną i cenioną. Do dziś stanowi autorytet nie tylko dla ludowców.

⁸⁷ M. Biernacka, *Z Marysią Maniakówną...*, s. 264.

⁸⁸ *Z ludźmi ku ludziom...*

⁸⁹ B. Kopczyńska-Jaworska, *dz. cyt.*, s. 237.

⁹⁰ *Odeszli na wieczną wartę. Prof. dr hab. Maria Biernacka*, „Żywią i bronią. Biuletyn Ogólnopolskiego Związku Żołnierzy Batalionów Chłopskich” 2007, nr 2, s. 18.

Maria Biernacka. Vita

The article presents the biography of Professor Maria Biernacka. She started her social-political activity in Małopolska Rural Youth Union, then she was a member of Rural Youth Union of Poland, since 1938 she belonged to the Polish People's Party. In 1939 she completed a course of Rural Orkan University in Gacia near Przeworsk. In the years of German occupation she was a liaison officer and a distributor of conspiratorial press in the Headquarters of Peasants' Battalions (1942–1943), and later she was an inspector of Rural Women's Association in Warsaw area (1943–44). In 1944 she was an active member of BCh and LZK in Jasło region. After liberation she belonged to ZMW RP Wici and United Peasant Party.

Since 1954 she was working in the Institute of the History of Material Culture of the Polish Academy of Sciences. She was an author of numerous monographs, studies and articles in the area of ethnography. She was very active in academic life of the Department of the History of Peasant Movement and the Museum of the History of Polish Peasant Movement. She was an ardent patriot, a well-known and highly regarded person. She died in Warsaw on April, 14 in 2007.